

VIOREL VIZUREANU

© 2022 Editura Paideia
Str. Tudor Arghezi nr. 15, sector 2
București, România
tel.: 021.316.82.10
e-mail: office@paideia.ro
www.paideia.ro
www.cadourialese.ro

Descartes

Ediția a II-a

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VIZUREANU, VIOREL

Descartes / Viorel Vizureanu. - Ed. a 2-a. -
București : Paideia, 2022
ISBN 978-606-748-615-5

Cuprins

A. DESTINUL PERSONAL	5
1. Ascendența	5
2. Formația culturală și circumstanțele de viață	7
3. Prezența în cultura timpului	16
B. OPERA SCRISĂ	25
1. Prezentarea tematică a operei ca întreg	25
2. Lucrări principale	30
C. PREZENȚA ÎN LUME	121
1. Imaginea de sine	121
2. Mitologia personajului	133
3. Percepția în actualitatea vremii	136
D. DESTINUL POSTUM	163
1. Contribuția stilistică	163
2. Confluența ideilor	167
3. Proiecții în universalitatea culturii	178

ADDENDA	181
1. Tabel cronologic	181
2. Glosarul principalilor termeni	188
3. Bibliografie adnotată	196
4. Documentar bibliografic.....	213

Pare inexplicabil cum un om taciturn și prevăzător ca Descartes a putut să accepte în 1649 acea invitație din partea reginei Cristina a Suediei pentru a se deplasa în îndepărtatul și frigurosul ținut nordic. Da, e aceeași persoană pe care Descartes o suia pe un pedestal divin: „... o prințesă pe care Dumnezeu a așezat-o atât de sus, care este asaltată de atâtea treburi importante de care are ea însăși grijă și ale cărei cele mai neînsemnate acțiuni influențează într-atât binele întregului Pământ, încât toți cei care iubesc virtutea trebuie să se considere foarte fericiți atunci când au ocazia de a-i face vreun serviciu”.

A. DESTINUL PERSONAL

1. Ascendența

René Descartes s-a născut într-una dintre cele mai respectate familii din regiunea Touraine, după cum ne relatează Adrian Baillet, cel care în 1691 oferea o biografie a filosofului francez, rămasă de referință și astăzi¹. Astfel, Pierre Descartes, bunicul viitorului filosof, a avut ca soție pe Claude Ferrand, sora lui Michel Ferrand, al cărui fiu va deveni decan al Parlamentului, organism care în acele vremuri nu avea funcție politică, ci doar judiciară. Singurul

¹ Vom folosi cu măsură textul lui Baillet întrucât el „are o manieră personală de a traduce textele (de care se folosește – n.n.), amplificând întotdeauna și adăugând importante detalii imaginare” (Ch. Adam, *Vie et œuvre de Descartes*, în *AT*, XII, p. 175). Totuși, pentru anumite perioade din viața lui Descartes, Baillet rămâne singura sursă de la care biografii pot pleca în interpretările lor.

copil al lui Pierre și Claude Descartes a fost Joachim, care va ajunge consilier în Parlamentul local de la Rennes. Acesta se va căsători, pe data de 15 ianuarie 1589, cu Jeanne Brochard, fiica locotenent-generalului din Poitiers, având împreună cu aceasta trei copii, ultimul născut pe 31 martie 1596 în localitatea La Haye, fiind René Descartes. La numai un an de la nașterea lui René, mama sa se va stinge din viață; Descartes va moșteni se pare boala de plămâni care a cauzat moartea ei: „A moștenit de la mama sa o tuse uscată și o culoare palidă care îl vor însoți până la vârsta de douăzeci de ani: iar toți medicii care îl consultau atunci îl condamnau să moară tânăr”, ne spune Baillet. Va avea însă parte de o doică grijulie – drept recunoștință Descartes îi va oferi o pensie viageră din momentul în care va poseda propriile surse financiare. Fratele lui René, Pierre Descartes, va deveni consilier în Parlamentul din Bretagne, iar fiul său va ajunge sub-decan al aceluiași Parlament. Nepotul din partea surorii sale va fi înnobilit cu titlul de conte de Villeneuve. Probabil pentru a fi atins de fratele său mai vârstnic, Descartes va mai fi numit și „du Perron”, după o feudă pe care familia o poseda în regiunea Poitou. Tatăl său se va recăsători câțiva ani mai târziu cu Anne Morin, fiica președintelui Curții de Conturi din Nantes, și se va stabili în Bretagne. Alții doi copii vor veni pe lume în urma noii căsătorii: o fată și un băiat, acesta din urmă ajungând consilier în Parlament și senior de Chavagnes.

2. Formația culturală și circumstanțele de viață

Încă de mic Descartes dovedește o curiozitate neobișnuită, căutând „cauzele și efectele a tot ceea ce întâlnește” – după cum supralicitează Baillet, astfel că tatăl său îl numea deja pe atunci „filoso”. În 1604, la vârsta de opt ani (după Baillet), este încredințat noului așezământ al iezuiților din La Flèche, înființat în același an, unde va fi îndrumat de părintele Charlet, multă vreme rector al acestui colegiu, și de părintele Dinet, care va fi apoi confesor al regilor Franței. Primul i-a arătat lui Descartes o afecțiune deosebită, ținându-i loc nu doar de maestru spiritual, ci și de tată. (Cu ambii, Descartes va rămâne bun prieten după părăsirea colegiului și va purta o corespondență bogată.) La acest colegiu studiau peste 1200 de elevi, din toate colțurile Franței și de toate condițiile sociale. Egalitatea tratamentului aplicat de iezuiți pare că a fost o inovație în contextul învățământului din Franța secolului al XVII-lea.

Curiozitatea de copil se metamorfozează în anii de studiu din colegiu într-o pasiune la fel de neobișnuită pentru științe. Descartes va prețui nu mai puțin limbile clasice, poezia și fabula antică. Drept recompensă pentru nivelul de cunoștințe dobândite, i se permit abateri de la programul normal: orele de lectură și compozițiile comune tuturor devin pentru el facultative. Dacă este să îi dăm crezare lui Baillet, Descartes este lăsat să mediteze întins în pat ore în șir, obicei pe care nu-l va abandona până la sfârșitul vieții, rafinându-l până la o adevărată tehnică a meditației.

Dar care a fost propriu-zis educația filosofică în rigoarea raționamentelor matematicii, de primită de Descartes la colegiul din Flèche? Aversiunea față de apelul necritic la autoritatea Studiului filosofiei (în sensul de atunci amaeștrilor, de deziluzia pe care i-a produs-o termenului) îi erau dedicați ultimii trei anlogica în calitate de instrument al cunoașterii petrecuți în colegiu, pe care elevii îi începeau capabil doar să verifice cunoștințe, nu să le și pe la cincisprezece ani, după cum urmează: în „producă”. Sunt toate acestea surse (în sens primul an se studiau logica și etica, predate pe spiritual) ale lucrărilor de mai târziu. Totuși, baza *Isagogei* lui Profir, a *Organonului* și *Eticii* Descartes nu va privi niciodată această perioadă *nicomahice* ale lui Aristotel; al doilea an seca pe un „timp pierdut”, ci ca pe o experiență continua cu fizica și metafizica, pornind tot de ce și-a avut rostul ei în drumul spre noua la textele aristotelice (*Fizica*, *Despre cer*, *Despre știință* universală. După cum ne spune Baillet, *generare și corupție*, *Metafizica*); ultimul ar Descartes era nemulțumit nu atât de profesorii cuprindea materiile așa-zis matematice (pesăi, cât de sine însuși. El chiar va recomanda lângă aritmetică și geometrie se studiau muzica unor corespondenți care îi vor cere sfatul să și astronomia). În toți acești ani, operele deși îndruma copiii spre La Flèche¹. Nu trebuie căpătâi, în afară de cele ale lui Aristotel, era să uităm de altfel că în 1611 iezuizii celebrau cele ale lui Toma d'Aquino.

Printre cei care i-au fost apropiați în colegiu ajutorul telescopului (patru dintre sateliții lui ale căror nume le cunoaștem, îi putem aminti Jupiter, petele de pe Soare, munții și văile de pe pe René Le Clerc, viitor episcop de Glandèves Lună, fazele lui Venus). În fapt, educația primită Chauveau de Melun, care va fi un renumit era un amestec de elemente conservatoare și matematician și discipol cartezian, dar mai progresiste, sensibil diferit de ceea ce se crede ales pe Marin Mersenne, cel mai trainic și fidel astăzi că a fost învățământul acelei perioade. prieten al lui Descartes, căruia îi datorăm În 1613, cum pretinde Baillet (care considera printre altele, conturarea *Obiecțiilor la Meditații* că Descartes părăsește La Flèche în 1612) sau, și o corespondență ce luminează ideția filosofului.

Raportarea lui Descartes la bagajul intelectual dobândit în colegiu – în măsura în care recomandare, în condițiile în care încă din 1634, o putem reconstitui – va fi dominată de de Régius oferea lecții private de filosofie carteziană, concertarea filosofului în fața diversității răspunsurilor oferite aceluiași probleme, fie în art. cit. R. Ariew. Un posibil răspuns îl sugerează ele de metafizică sau de fizică, de siguranță faptul că, în acel moment, cartezianismul nu se constituise într-o alternativă viguroasă, completă, la învățământul scolastic oficial. De fapt, de abia se putea

¹ Reproducem informațiile în principal după vorbi pe atunci de *cartezianism*. Alegerea pare una responsabilă și întrucât „sistemul” său nu avea încă „încheierea” morală preconizată (iar morală carteziană va rămâne una *provizorie!*).

mai mult ca sigur, după ce își va lua bacalaureatul, din contra, își va aroga originalitatea acestui reat și licența în drept la Universitatea din punct de plecare. Imposibilitatea cuantificării Poitiers în 1616, petrece primul său sejur la schimbului” intelectual dintre cei doi gânditori Paris, unde va lega o prietenie durabilă care originează în chiar reacțiile personale amesc Claude Mydorge, cel care va fi privit nu peste catece ce au urmat întâlnirii: Descartes „a fost multă vreme drept succesori al lui Vielte la titlu în contact cu mulți iezuiți și cu alți învățați și de prim matematician al Franței. Poate și doamene de știință. El spune totuși că n-am mai aici gustul său pentru matematici, în studiul întâlnit pe altcineva până la mine – lucru care căror se va adânci timp de doi ani, într-o casă încăntă – care să se ocupe cu astfel de studii retrasă din cartierul Saint-Germain, „cu doar doși care să pună în legătură matematica și fizica servitori și fără a-și anunța vreun prieten sau cu o asemenea îndemănare. Pe de altă parte, vreo rudă”, temător să nu-și piardă timpul cunici eu nu am mai discutat astfel de lucruri până aceștia, dacă e să-i dăm crezare lui Baillet. acum cu altcineva”, nota Beeckamn în jurnalul

Lucru obișnuit pentru acele vremuri să la puțin timp după amintita întâlnire¹. Iar Descartes se înrolează în 1618 într-una din Descartes, într-o scrisoare în care își exprima plin armatele „la modă” pe atunci, cea a prințului de entuziasm recunoștința, nu uita să amintească de Orania, fără vreun imbold deosebit pentru de cunoștințele sale anterioare sau de faptul că viața militară sau din cauza unor constrângeri nu și-a definitivat încă proiectele intelectuale: financiare (oricum, el nu va fi înrolat cu soldă). Oriunde mă voi stabili, îți promit să încep Încartirit la Breda, în Olanda, Descartes seditând scrierea Mecanicii sau a Geometriei va întâlni pe 10 noiembrie 1618 cu un om pe care îl va cunoaște și să te preamăresc ca inspiratorul și care-i va marca destinul: după cum povestește părintele spiritual al studiilor mele. Tu singur Baillet, în fața unui afiș care lansa în flamandă m-ai făcut să mă scutur de trândăvia care mă un concurs adresat savanților pentru rezolvarea cuprinsese și să-mi reamintesc învățătura care unei probleme de matematică, Descartes cere aproape se risipise... Prin urmare, dacă ceva cuiva să îi traducă textul în cauză. Străinul nelipsit de importanță ar izvorî în tâmplător acceptă, dar cu o condiție: să-i fie oferită de din mine, vei avea tot dreptul... de a beneficia Descartes soluția problemei. Descartes acceptă de acest lucru sau de a-l îndrepta” îi va scrie tă plin de încredere, uimindu-l pe cel care îl Descartes lui Beeckman pe 26 aprilie 1619². scrie numele și adresa pentru a fi căutat în Cert este că în 1618, la nici două luni după ce l-a zilele următoare. Interlocutorul ad-hoc al lui cunoscut, Descartes îi va dedica lui Beeckamn Descartes era Isaac Beeckman, primul susținător al proiectelor carteziene. A fost inspirat se pare din lucrările unui anume Zar-Descartes îndrumat de Beeckman? Este greu de zis (vezi nota de la sfârșit), mult prețuit de savantul olandez.

spus. Descartes va accentua peste ani asupra prieteniei dintre ei și îl va privi pe Beeckman doar ca pe un „ferment” al ideilor care deja îi frământau în momentul întâlnirii lor; Beeckman

¹ AT, X, 52.

² AT, X, 162-163.